

BOND VAN CHRISTEN-SOCIALISTEN

In de veertien jaar van haar bestaan tussen 1907 en 1921 ontwikkelde de **Bond van Christen-Socialisten** (BCS) zich van een op de SDAP georiënteerde studieclub van orthodox-protestanten tot een antimilitaristische, radicaal-linkse actiepartij. Grondlegger van de partij was de schrijfster Enka (echte naam: Anke Tjaden-van der Vlies). Van de hand van deze Schiedamse onderwijzeres verscheen in 1907 de brochure *Kan een rechtzinnig christen socialist zijn?* Enka beantwoordde de vraag met een volmondig ja en ze riep geestverwanten op om een propaganda- en studieclub voor socialisme te stichten. Enka kreeg met haar oproep van verschillende groepen steun, onder meer van de Amsterdamse afdeling van de **Christen Democratische Partij** (CDP), van een groep orthodox-protestantse schrijvers (onder anderen Daan van der Zee) en van enige Groningse linkse protestanten rondom het blad *Algemeen Welzijn*. Het gelegde contact resulteerde in de oprichting van de Bond van Christen-Socialisten op 13 juli 1907. De oud-CDP'er Jan Janze werd voorzitter, terwijl Enka het secretariaat op zich nam.

De BCS presenteerde zich als een partij die orthodoxe protestanten onder een socialistisch program hoopte te organiseren. De bond sprak zich in haar beginselprogramma uit voor een socialistische ordening van de economie, terwijl tegelijk echter van de leden werd verwacht dat zij de apostolische geloofsbelijdenis onderschreven. Voorlopig beperkte de bond haar taken tot die van een studie- en propagandaclub, die met behulp van het weekblad *Opwaarts* gereformeerde arbeiders tot het socialisme wilde bekeren. Ofschoon het weekblad gretig aftrok vond (circa 1200 abonnees in 1910, bleef het ledental van de bond laag (circa 250 in 1910). In 1909 besloot de partij niet deel te nemen aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer, maar een stemadvies ten gunste van de SDAP uit te brengen.

Rond 1912 vond in de top van de BCS een wisseling van de wacht plaats, die grote gevolgen zou hebben voor de koers van de bond. Na conflicten over een mogelijke deelname van de BCS aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1913, stapte Enka, samen met veel andere bondsleden in 1912 over naar de SDAP. Een jaar later nam ook een ander prominent partijlid afscheid, de schrijver Daan van der Zee. Tegelijk stelde de BCS zich nu ook open voor vrijzinnige protestanten.

De macht in de partij kwam nu in handen van drie jonge, vrijzinnige theologen - Bart de Ligt, A.R. de Jong en J.W. Kruyt. Onder leiding van dit drietal - waarvan De Ligt de meest gezichtsbepalende was - schudde de bond haar orthodox-protestantse veren van zich af, terwijl het oude, meer op de SDAP georiënteerde socialisme van Enka werd ingeruild voor de religieus-anarchistische en sterk antimilitaristische opvattingen van De Ligt. De veranderde koers leidde aanvankelijk tot ledenverlies, maar vanaf 1916 begon het ledental wederom te stijgen tot ruim 400 in 1919. De samenstelling van de achterban was echter ingrijpend veranderd: van een partij van 'kleine luyden' was de bond een verzamelplaats van vrijzinnig-protestantse intellectuelen, theosofen, tolstojanen, christen-anarchisten en revolutionair-socialistische predikanten geworden. Hierdoor bestonden ook zeer sterk uiteenlopende opvattingen binnen de bond.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog nam de Bond actief deel aan talrijke dienstweigeringacties en anti-oorlogscomités. Zo namen enkele BCS-leden het voortouw in de dienstweigeringacties in 1915. Politiek oriënteerde de partij zich in toenemende mate op de **Sociaal Democratische Partij** (SDP) (vanaf 1918 **Communistische Partij Holland** (CPH)). Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1917 steunden de beide partijen elkaars kandidaten. Het leverde de bond 4320 stemmen op, te weinig voor een zetel.

Een jaar later had de BCS op eigen houtje meer succes. De partij kreeg bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 3 juli 1918 8145 stemmen (0.60%). Vooral in de kieskringen Den Helder en Rotterdam wist de BCS nogal wat kiezers aan zich te binden. Het was voldoende om lijstaanvoerder Kruyt naar het parlement af te vaardigen. Kruyt sloot zich in de Tweede Kamer aan bij de 'revolutionair-socialistische Kamerclub' waarin ook de SDP/CPH en de **Socialistische Partij** (SP) zitting hadden.

Kruyts nauwe samenwerking met de atheïstische communisten en revolutionair-socialisten was al spoedig onderwerp van discussie tussen de onderling sterk verschillende stromingen in de partij. De bond verloor in rap tempo een groot deel van haar leden (300 leden in 1920). Verschillende groepen hadden zich van de partij losgemaakt, onder meer de door A.R. de Jong opgerichte Bond van Religieuze Anarcho-Communisten. Een door de in 1918 weer teruggekeerde Enka aangevoerde groep

van orthodoxe christenen keerde zich eveneens tegen de nieuwe koers. In 1920 zou deze groep een nieuwe partij stichten: de **Christelijke Volkspartij** (CVP). Met het vertrek van De Ligt in 1919 verdween bovendien de gezichtsbepalende en meest samenbindende persoon uit de partij. Het lot van de partij was daarmee feitelijk bezegeld. De bond bleek geen van de verschillende groepen nog te bevredigen. De Provinciale-Statenvoorverkiezingen van 1919 liet de bond aan zich voorbij gaan. Aan de in hetzelfde jaar gehouden gemeenteraadsverkiezingen nam de BCS in slechts enkele gemeenten zonder succes deel. Het waren de laatste stuip trekkingen van de BCS. Op 2 april 1921 werd de partij in stilte ontbonden.